

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 22.01.2002, sp. zn. 21 Cdo 549/2001, ECLI:CZ:NS:2002:21.CDO.549.2001.1

Číslo: 64/2002

Právní věta:

K odpůrcí žalobě (§ 42a obč. zák.) je aktivně věcně legitimován jen ten, kdo měl za dlužníkem pohledávku v době, kdy byl učiněn odporovaný právní úkon, a to i pohledávku nesplatnou nebo pohledávku, která má na základě vzniklého závazkového právního vztahu vzniknout až v budoucnu. Pohledávka za dlužníkem přitom nemusí být v této době ještě vymahatelná; z hlediska věcné legitimace k odpůrcí žalobě postačuje, aby pohledávka za dlužníkem byla vymahatelná alespoň v době rozhodnutí soudu o podané odpůrcí žalobě.

Soud: Nejvyšší soud

Datum rozhodnutí: 22.01.2002

Spisová značka: 21 Cdo 549/2001

Číslo rozhodnutí: 64

Číslo sešitu: 9-10

Typ rozhodnutí: Rozsudek

Hesla: Odporovatelnost

Předpisy: § 42a předpisu č. 40/1964Sb.

Druh: Rozhodnutí ve věcech občanskoprávních, obchodních a správních

Sbírkový text rozhodnutí:

Žalobce se domáhal, aby bylo určeno, že darovací smlouva ze dne 19. 12. 1994, kterou Ing. I. K. daroval žalované nemovitosti, a to „dům čp. 326 (objekt bydlení) se stavební parcelou parc. č. 148 (zastavěná plocha) o výměře 1574 m², pozemkovou parcelu parc. č. 120/1 (zahrada) o výměře 2371 m², pozemky ve zjednodušené evidenci parc. č. 1288/1 o výměře 935 m², parc. č. 1288/2 o výměře 939 m², parc. č. 705/1 o výměře 3241 m², parc. č. 705/2 o výměře 2579 m², parc. č. 1315/9 o výměře 5495 m², vše v obci a k. ú. J., a dále pozemkové parcely v rozsahu jeho spoluvlastnického podílu id. 1/2, a to pozemkovou parcelu parc. č. 2069/3 (orná půda) o výměře 1978 m², pozemkovou parcelu parc. č. 3162 (lesní pozemek) o výměře 8456 m², pozemkovou parcelu parc. č. 3225 (lesní pozemek) o výměře 533 m², pozemkovou parcelu parc. č. 3226 (lesní pozemek) o výměře 6309 m² a pozemky ve zjednodušené evidenci parc. č. 400 o výměře 6686 m², parc. č. 447/1 o výměře 2068 m², parc. č. 447/2 o výměře 1295 m², parc. č. 456/1 o výměře 950 m², parc. č. 456/2 o výměře 2960 m², parc. č. 1138/1 o výměře 2007 m², parc. č. 1138/2 o výměře 1021 m², parc. č. 1194 o výměře 2877 m², parc. č. 1227 o výměře 1273 m², parc. č. 1742/1 o výměře 1137 m², parc. č. 1742/2 o výměře 611 m², parc. č. 1746 o výměře 2892 m², parc. č. 1947 o výměře 3500 m², parc. č. 2006 o výměře

4305 m², parc. č. 2541/1 o výměře 1083 m², parc. č. 2541/2 o výměře 3812 m², parc. č. 2978 o výměře 709 m², parc. č. 2997 o výměře 410 m², parc. č. 3126 o výměře 465 m², vše v obci a k. ú. J.", je vůči němu právně neúčinná. Žalobu zdůvodnil tím, že má proti Ing. I. K. (manželu žalované) pohledávku ve výši 704 601 Kč, kterou Ing. I. K. uznal co do důvodu a výše a k jejíž vykonatelnosti výslovně svolil v notářském zápisu ze dne 8. 12. 1997. Ing. I. K. byl vlastníkem (spoluvlastníkem) výše uvedených nemovitostí, zapsaných na listech vlastnictví č. 239 a 240 u Katastrálního úřadu ve S. pro obec a katastrální území J., které darovací smlouvou ze dne 19. 12. 1994 převedl na žalovanou. Učinil tak za situace, kdy „JZD M. H. v J.“ dlužil „značnou částku“. Protože tímto převodem vlastnictví znemožnil uspokojení uvedené pohledávky, neboť nemá ve vlastnictví žádný majetek, který by mohl být použit k jejímu uhrazení, a protože není schopen zaplatit ani pohledávku žalobce, je darovací smlouva ze dne 19. 12. 1994 odporovatelným právním úkonem ve smyslu ustanovení § 42a obč. zák.

Žalovaná namítala, že pohledávka ve výši 704 601 Kč, kterou má žalobce za jejím manželem Ing. I. K., vznikla „v roce 1997 a ohledně dvou faktur v roce 1996“. Darovací smlouva ze dne 19. 12. 1994 nemohla být „ani teoreticky“ uzavřena s úmyslem zkrátit uspokojení této žalobcovy pohledávky.

O k r e s n í s o u d ve Svitavách rozsudkem ze dne 29. 1. 1999 žalobě vyhověl a rozhodl, že žalovaná je povinna zaplatit žalobci na náhradě nákladů řízení 5275 Kč k rukám „jeho zástupce“. Soud prvního stupně dovedl, že žalobce má aktivní věcnou legitimaci k odpůřčí žalobě, neboť pro svou pohledávku za Ing. I. K. má titul pro výkon rozhodnutí (notářský zápis se svolením k vykonatelnosti ve smyslu ustanovení § 274 písm. e/ o. s. ř.). I když tato pohledávka vznikla až po uzavření darovací smlouvy ze dne 19. 12. 1994, z ustanovení § 42a odst. 2 obč. zák. nevyplývá, že by se odporovatelnosti právního úkonu mohl domáhat pouze ten z věřitelů, kterého měl dlužník v úmyslu svým právním úkonem zkrátit; pro uplatnění odporovatelnosti kterýmkoliv z věřitelů postačí, že dlužník jednal v úmyslu zkrátit své věřitele, tj. kteréhokoliv věřitele, nikoliv právě toho věřitele, který se odporovatelnosti právního úkonu dovolává. Vzhledem k tomu, že Ing. I. K. uzavíral darovací smlouvu ze dne 19. 12. 1994 za situace, kdy „ZOD M. H. v J.“ dlužil „kolem 2 000 000 Kč“ a zkracoval tím uspokojení této pohledávky, že žalovaná je ve věci podle ustanovení § 42a odst. 3 obč. zák. pasivně legitimována a že žalovaná neprokázala, že by nemohla i při náležitě pečlivosti poznat dlužníkuv úmysl zkrátit věřitele, je žaloba důvodná.

K odvolání žalované K r a j s k ý s o u d v Hradci Králové usnesením ze dne 13. 10. 1999 rozsudek soudu prvního stupně zrušil a věc vrátil tomuto soudu k dalšímu řízení. Odvolací soud vytknul soudu prvního stupně, že chybně vyložil ustanovení § 42a obč. zák. Odporovatelnosti se podle názoru odvolacího soudu může věřitel domáhat, když postup dlužníka zkracuje jeho vymahatelnou pohledávku, která musí existovat jako exekuční titul, „v době rozhodování soudu bezvýhradně, nikoli již v době převodu majetku“. Protože do doby, než věřitel získá exekuční titul, může pouze požadovat, aby dlužníkovi bylo zakázáno „disponovat“ s majetkem, je pro daný spor nepodstatné, zda právní úkon zkracuje (též) jiné věřitele. Notářský zápis ze dne 8. 12. 1997 podle odvolacího soudu neodpovídá požadavkům ustanovení § 274 písm. e) o. s. ř. a „tudíž neosvědčuje příslušná hlediska ustanovení § 42a obč. zák.“. Odvolací soud uložil soudu prvního stupně, aby se v dalším řízení dále zabýval otázkou, zda „dluhy manžela žalované v rozhodné době existovaly, pokud bude v tomto směru vznesena konkrétní námitka započtení“, a o tom je povinen žalovanou „příslušně poučit“, a aby pak o věci znovu rozhodl.

Okresní soud ve Svitavách poté rozsudkem ze dne 20. 4. 2000 žalobě znovu vyhověl a rozhodl, že žalovaná je povinna zaplatit žalobci na náhradě nákladů řízení 7300 Kč k rukám „jeho zástupce“. Soud prvního stupně dovedl, že žalobce má aktivní věcnou legitimaci k odpůřčí žalobě; pro svou pohledávku za Ing. I. K. má titul pro výkon rozhodnutí – notářský zápis se svolením k vykonatelnosti ve smyslu ustanovení § 274 písm. e) o. s. ř. ze dne 8. 12. 1997, k němuž žalobce notářským zápisem ze dne 3. 3. 2000 přistoupil, a odstranil tak jeho původní nedostatek. Soud prvního stupně dále

poukázal na právní názor vyjádřený v usnesení odvolacího soudu ze dne 13. 10. 1999 a za přihlídnutí k tomu, že žalobce má vůči dlužníkovi Ing. I. K. „vykonatelnou pohledávku“, která nemůže být uspokojena zcela pro nedostatek majetku dlužníka, a že žalovaná neprokázala, že by nemohla i při náležitě pečlivosti poznat dlužníkův úmysl zkrátit věřitele, dospěl k závěru, že žaloba je důvodná.

K odvolání žalované Krajský soud v Hradci Králové rozsudkem ze dne 12. 12. 2000 rozsudek soudu prvního stupně změnil tak, že žalobu zamítl a že žalobci uložil, aby zaplatil žalované na náhradě nákladů řízení „před okresním soudem“ částku 8505 Kč k rukám advokáta JUDr. J. K.; současně rozhodl, že žalobce je povinen zaplatit žalované na náhradě nákladů odvolacího řízení 1150 Kč k rukám advokáta JUDr. J. K. Odvolací soud vycházel z toho, že „mezi účastníky není sporu“ o tom, že žalobce v době uzavření darovací smlouvy ze dne 19. 12. 1994 neměl za Ing. I. K. „existující pohledávky“, neboť tyto pohledávky vznikly až v letech 1996 a 1997. Za této situace je „pojmově vyloučeno“, aby dlužník uzavřením darovací smlouvy ze dne 19. 12. 1994 zkrátit uspokojení pohledávky žalobce, neboť „žádná taková pohledávka neexistovala“. Z téhož důvodu nemůže být splněna ani další podmínka odporovatelnosti právního úkonu, spočívající v úmyslu dlužníka (prokazovaného nebo předpokládaného) „zkrátit žalobce“. I když je z hlediska odporovatelnosti nerozhodné, kterého z věřitelů měl dlužník v úmyslu zkrátit, je vyloučeno, aby tímto věřitelem byl žalobce. Žaloba tedy nemůže být důvodná a okolnost, zda dlužník Ing. I. K. dlužil v době darovací smlouvy ze dne 19. 12. 1994 „jiným subjektům“, je z hlediska oprávnění žalobce odporovat této smlouvě bezvýznamná.

Proti tomuto rozsudku odvolacího soudu podal žalobce dovolání z důvodu uvedeného v ustanovení § 241 odst. 3 písm. d) o. s. ř. Namítá, že nemůže být správný názor odvolacího soudu, podle kterého je „pojmově vyloučeno, aby dlužník svým úkonem zkracoval uspokojení pohledávky, která neexistuje“. Darovací smlouva ze dne 19. 12. 1994 zkracuje uspokojení vymahatelné pohledávky žalobce proto, že „z majetku převedeného darováním se bez určení neúčinnosti právního úkonu uspokojení své pohledávky žalobce domáhat nemůže“, a jiný majetek dlužník nemá. Darovací smlouva ze dne 19. 12. 1994 byla uzavřena v úmyslu zkrátit věřitele, i když v době uzavření smlouvy nebyl dán úmysl zkrátit věřitele vůči žalobci, ale vůči jinému věřiteli; ve smyslu ustanovení § 42a obč. zák. postačí pro uplatnění odporovatelnosti – jak uvádí rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 25. 5. 2000, sp. zn. „Cdo 417/99“ – úmysl zkrátit kteréhokoliv věřitele a nikoliv právě toho věřitele, který se odporovatelnosti dovolává. Ze zákona podle názoru dovolatele nevyplývá, že v době uskutečnění právního úkonu musí být pohledávka věřitele, který se odporovatelnosti dovolává, existující, popř. splatná, a nemůže se tedy jednat o pohledávku, která teprve v budoucnu vznikne; takovýto výklad ustanovení § 42a obč. zák. je „nepřípustně zužující“, neboť poškozuje věřitele a popírá smysl tohoto ustanovení. Žalobce navrhl, aby dovolací soud rozsudek odvolacího soudu zrušil a aby mu věc vrátil k dalšímu řízení.

Nejvyšší soud jako soud dovolací (§ 10a o. s. ř.) věc projednal podle občanského soudního řádu ve znění účinném do 31. 12. 2000 (srov. část dvanáctou, hlavu I, bod 17. zákona č. 30/2000 Sb., kterým se mění zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony). Po zjištění, že dovolání proti pravomocnému rozsudku odvolacího soudu bylo podáno ve lhůtě uvedené v ustanovení § 240 odst. 1 o. s. ř. a že jde o rozsudek, proti kterému je podle ustanovení § 238 odst. 1 písm. a) o. s. ř. dovolání přípustné, přezkoumal napadený rozsudek bez jednání (§ 243a odst. 1, věta první, o. s. ř.) a dospěl k závěru, že dovolání není opodstatněné. Proto je zamítl.

Z odůvodnění:

Podle ustanovení § 42a odst. 1 obč. zák. se věřitel může domáhat, aby soud určil, že dlužníkovy právní úkony, pokud zkracují uspokojení jeho vymahatelné pohledávky, jsou vůči němu právně neúčinné; toto právo má věřitel i tehdy, je-li nárok vůči dlužníkovi z jeho odporovatelného úkonu již vymahatelný anebo byl-li již uspokojen.

Podle ustanovení § 42a odst. 2 obč. zák. odporovat je možné právním úkonům, které dlužník učinil v posledních třech letech v úmyslu zkrátit své věřitele, musel-li být tento úmysl druhé straně znám, a právním úkonům, kterými byli věřitelé dlužníka zkráceni a k nimž došlo v posledních třech letech mezi dlužníkem a osobami jemu blízkými (§ 116 a § 117 obč. zák.), nebo které dlužník učinil v uvedeném čase ve prospěch těchto osob, s výjimkou případu, když druhá strana tehdy dlužníkův úmysl zkrátit věřitele i při náležité pečlivosti nemohla poznat.

Podle ustanovení § 42a odst. 3 obč. zák. právo odporovat právním úkonům lze uplatnit vůči osobě, v jejíž prospěch byl právní úkon učiněn, nebo které vznikl z odporovatelného úkonu dlužníka prospěch.

Podle ustanovení § 42a odst. 4 obč. zák. právní úkon, kterému věřitel s úspěchem odporoval, je vůči němu neúčinný potud, že věřitel může požadovat uspokojení své pohledávky z toho, co odporovatelným úkonem ušlo z dlužníkovu majetku; není-li to dobře možné, má právo na náhradu vůči tomu, kdo měl z tohoto úkonu prospěch.

Smyslem žaloby podle ustanovení § 42a obč. zák. (odpůrčí žaloby) je - uvažováno z pohledu žalujícího věřitele - dosáhnout rozhodnutí soudu, kterým by bylo určeno, že je vůči němu neúčinný dlužníkem učiněný právní úkon, jenž zkracuje uspokojení jeho vymahatelné pohledávky. Rozhodnutí soudu, kterým bylo odpůrčí žalobě vyhověno, pak představuje podklad k tomu, že se věřitel může na základě titulu způsobilého k výkonu rozhodnutí (exekučního titulu), vydaného proti dlužníku, domáhat nařízení výkonu rozhodnutí (exekuce) postižením toho, co odporovaným (právně neúčinným) právním úkonem ušlo z dlužníkovu majetku, a to nikoliv proti dlužníku, ale vůči osobě, s níž nebo v jejíž prospěch byl právní úkon učiněn. V případě, že uspokojení věřitele z tohoto majetku není dobře možné, musí se věřitel - místo určení neúčinnosti právního úkonu - domáhat, aby mu ten, komu z odporovatelného právního úkonu dlužníka vznikl prospěch, vydal takto získané plnění. Odpůrčí žaloba je tedy právním prostředkem sloužícím k uspokojení vymahatelné pohledávky věřitele v řízení o výkon rozhodnutí (exekučním řízení), a to postižením věcí, práv nebo jiných majetkových hodnot, které odporovaným právním úkonem ušly z dlužníkovu majetku, popřípadě vymožením peněžité náhrady ve výši odpovídající prospěchu získanému z odporovatelného právního úkonu (srov. též rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 27. 5. 1999, sp. zn. [2 Cdon 1703/96](#), uveřejněný pod č. 26 ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek, ročník 2000).

Aktivně věcně legitimován k odpůrčí žalobě je - jak uvádí ustanovení § 42a odst. 1 obč. zák. - věřitel, jehož pohledávka za dlužníkem je vymahatelná (srov. též rozsudek Krajského soudu v Hradci Králové ze dne 13. 11. 1996, sp. zn. [15 Co 714/95](#), uveřejněný pod č. 12 ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek, ročník 1998), jestliže dlužníkovy právní úkony zkracují její uspokojení. Věřitelem je ten, kdo má za dlužníkem pohledávku (ať splatnou či nesplatnou, popř. budoucí). Vymahatelnou se rozumí taková pohledávka, jejíž splnění lze vynutit cestou výkonu rozhodnutí (exekuce), tj. pohledávka, která byla věřiteli přiznána vykonatelným rozhodnutím nebo jiným titulem, podle kterého lze nařídit výkon rozhodnutí (exekuci). Dlužníkovy právní úkony zkracují pohledávku věřitele zejména tehdy, jestliže vedou ke zmenšení majetku dlužníka a jestliže v důsledku nich nastalé zmenšení majetku má současně za následek, že věřitel nemůže dosáhnout uspokojení své pohledávky z majetku dlužníka, ačkoliv - nebýt těchto úkonů - by se z majetku dlužníka alespoň zčásti uspokojil.

V ustanovení § 42a odst. 2 obč. zák. jsou vymezeny podmínky, za nichž věřitel může právním úkonům dlužníka odporovat.

Z ustanovení § 42a odst. 2 obč. zák. nelze dovozovat, že by předpokladem odporovatelnosti muselo být zkrácení uspokojení již vymahatelné pohledávky věřitele. Požadavek, aby žalující věřitel měl vymahatelnou pohledávku, je otázkou věcné legitimace; k tomu, aby žalující věřitel byl věcně legitimován k odpůrčí žalobě, postačuje, aby jeho pohledávka za dlužníkem byla vymahatelnou alespoň v době rozhodnutí soudu o jím podané odpůrčí žalobě (srov. rozsudek Nejvyššího soudu ze

dne 18. 5. 1999, sp. zn. [31 Cdo 1704/98](#), uveřejněný pod č. 27 ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek, roč. 2000).

Odporovatelným je – jak dále vyplývá z ustanovení § 42a odst. 2 obč. zák. – takový právní úkon dlužníka, který učinil v úmyslu zkrátit své věřitele. O úmysl zkrátit věřitele se jedná zejména tehdy, jestliže dlužník právním úkonem chtěl zkrátit své věřitele nebo jestliže věděl, že právním úkonem může zkrátit své věřitele, a pro případ, že je skutečně zkrátí, s tím byl srozuměn. S názorem dovolatele, že k odpůrcí žalobě je aktivně věcně legitimován i ten, kdo neměl pohledávku za dlužníkem v době, kdy byl učiněn odpůrcí žalobou napadený právní úkon, jestliže má za dlužníkem vymahatelnou pohledávku v době rozhodování soudu o odpůrcí žalobě, nelze souhlasit.

Věřitelem může být – jak uvedeno již výše – jen ten, kdo má za dlužníkem pohledávku. Z hlediska ustanovení § 42a obč. zák. není rozhodné, zda jde o pohledávku splatnou či nesplatnou, popřípadě budoucí; významné je, že vznikl závazkový právní vztah, z něhož vznikla pohledávka nebo z něhož má pohledávka v budoucnu vzniknout. Ten, kdo nemá za dlužníkem pohledávku, nemůže být jeho věřitelem a je také – jak správně uvádí odvolací soud – pojmově vyloučeno, aby dlužník učinil právní úkon v úmyslu zkrátit „svého věřitele“ (tj. zkrátit uspokojení věřitelovy pohledávky). Aktivně věcně legitimován k odpůrcí žalobě je proto jen ten, kdo má za dlužníkem pohledávku v době, kdy byl učiněn odporovaný právní úkon, a to i pohledávku nesplatnou nebo pohledávku, která má na základě vzniklého závazkového právního vztahu vzniknout až v budoucnu. Pohledávka za dlužníkem přitom nemusí být v této době ještě vymahatelná; z hlediska věcné legitimace k odpůrcí žalobě – jak uvedeno výše – postačuje, aby pohledávka za dlužníkem byla vymahatelnou alespoň v době rozhodnutí soudu o podané odpůrcí žalobě.

Na rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 25. 5. 2000, sp. zn. 31 Cdo 417/99, poukazuje dovolatel nepřípadně. V tomto rozsudku, uveřejněném pod č. 104 v časopise Soudní judikatura, ročník 2000, byl vysloven právní názor, že „ustanovení § 42a odst. 2 obč. zák. neváže odporovatelnost právního úkonu dlužníka na zkrácení uspokojení konkrétní vymahatelné pohledávky“ a že „je proto nerozhodné, zda úmysl dlužníka směřoval ke zkrácení všech jeho věřitelů nebo jen některých z nich, popřípadě zda dlužník činil právní úkon, aniž by jeho úmysl zkrátit své věřitele vůbec směřoval vůči konkrétním osobám, které proti němu mají pohledávku“. Uvedený právní názor se týká – jak je zřejmé z jeho znění – výkladu ustanovení § 42a odst. 2 obč. zák., řeší otázku, zda musí či nemusí být prokázán úmysl dlužníka zkrátit toho z jeho věřitelů, který podal odpůrcí žalobu, a nevyslovuje se k otázce aktivní věcné legitimace k odpůrcí žalobě, která byla rozhodující pro rozhodnutí tohoto sporu.

Dovolací soud souhlasí též s názorem odvolacího soudu v tom, že pro rozhodnutí této věci nemělo význam, zda za dlužníkem Ing. I. K. měl v době darovací smlouvy ze dne 19. 12. 1994 pohledávku někdo jiný než žalobce. Vzhledem k tomu, že žalobce nebyl věcně legitimován k podané odpůrcí žalobě, nemohlo jí být vyhověno, i kdyby se zjistilo, že tu taková pohledávka byla, že dlužník Ing. I. K. uzavřel darovací smlouvu ze dne 19. 12. 1994 v úmyslu zkrátit její uspokojení a že byly splněny další podmínky pro odpůrcí žalobu uvedené v ustanovení § 42a odst. 2 obč. zák.

Z hlediska skutkového stavu bylo v projednávané věci zjištěno (správnost zjištění soudů dovolatel nenapadá), že Ing. I. K. nebyl v době uzavření darovací smlouvy ze dne 19. 12. 1994 dlužníkem žalobce, neboť žalobcova pohledávka za Ing. I. K. vznikla až v letech 1996 a 1997. Za této situace odvolací soud správně uzavřel, že žalobce nebyl v době darovací smlouvy věřitelem Ing. I. K. a že proto odpůrcí žaloba nemůže být důvodná.

Z uvedeného vyplývá, že rozsudek odvolacího soudu je z hlediska uplatněných dovolacích důvodů správný. Protože nebylo zjištěno (a ani dovolatelem tvrzeno), že by byl postižen vadou uvedenou v ustanovení § 237 odst. 1 o. s. ř. nebo jinou vadou, která by měla za následek nesprávné rozhodnutí ve věci, Nejvyšší soud dovolání žalobce podle ustanovení § 243b odst. 1, části věty před středníkem, o.

s. ř. zamítl.